

MEMORIJALNI CENTAR
SREBRENICA
MEMORIAL CENTER

Autori: Slađan Tomić i Tarik Močević

Nove platforme i govor mržnje:

Primjeri slavljenja presuđenih ratnih zločinaca
i negiranja genocida na **TikTok-u !!**

Posebni izvještaj Memorijalnog centra Srebrenica
o praksama negiranja genocida

Srebrenica,
januar 2023.

Sadržaj

1. Uvod i metodologija	3
2. TikTok kao novo mjesto okupljanja mladih	7
2.1. Šta je TikTok, koliko i ko ga koristi te na koji način funkcioniše dijeljenje sadržaja	7
2.2. TikTok u borbi protiv širenja štetnih sadržaja	9
3. Negiranje genocida u Srebrenici i slavljenje ratnih zločinaca na TikTok-u	12
4. Zaključak i preporuke	19
5. Prilozi (screenshotovi primjera negiranja genocida u Srebrenici na TikTok-u)	21

1. Uvod i metodologija

Zločini počinjeni nad Bošnjacima u i oko Srebrenice u julu 1995. godine, nakon što su snage Vojske bosanskih Srba pod komandom ratnog zločinca generala Ratka Mladića zauzele enklavu, višestrukim presudama međunarodnih i nacionalnih sudova okarakterisani su kao genocid.

Činjenice o genocidu u Srebrenici utvrđene izvan svake sumnje se sastoje od pravne kvalifikacije počinjenog zločina genocida u kojem je više od 25.000 žena i djece prisilno deportovano; više od 8.000 muškaraca i dječaka bilo zatočeno, često mučeno, a zatim sistemski pogubljeno.¹

No, uprkos sudskim presudama te naučnim dokazima, nastavljeno je sistemsко negiranje genocida, što predstavlja i završnu fazu njegove provedbe, iako je u slučaju genocida u Srebrenici identifikovan i trijumfalizam kao dodatna faza. Memorijalni centar Srebrenica u posljednih nekoliko godina, svjestan važnosti borbe protiv negiranja genocida uslijed stalnog porasta ovog narativa u Bosni i Hercegovini i regiji, ali i šire, započeo je intenzivnije istraživanje i monitoring slučajeva negiranja genocida u Srebrenici, i veličanja počinilaca genocida, kao sastavnog dijela negatorskog narativa. Do sada je Memorijalni centar objavio tri publikacije na ovu temu – izvještaji o negiranju genocida u Srebrenici 2020., 2021. i 2022. godine. Ovo je prvi put da se slučajevi negiranja genocida u Srebrenici u javnosti precizno bilježe, dokumentuju i analiziraju.

Izvještaji su potvrdili ranije opšte uvide i donijeli nove informacije. U ovom periodu, u javnom diskursu su ponavljane tvrdnje da se u Srebrenici nije desio nikakav ratni zločin ili da se desio ratni zločin manjih razmjera od onih utvrđenih istragom i sudskim presudama (umanjivanje broja žrtava ili okolnosti pod kojima su ubijene). Osim toga,

¹ Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, „Izvještaj o negiranju genocida u Srebrenici 2021.“, Srebrenica - 2021, str. 56. Dostupno na: <https://srebrenicamemorial.org/assets/files/1625819630-izvestaj-o-negiranju-genocida-za-2021-godinu-bosanski-jezik.pdf>

učestale su tvrdnje o tome da se jeste desio ratni zločin, ali da se nije desio genocid. Sve ovo uključivalo je i tvrdnje kojima se propituje dokazana namjera o uništenju grupe, osporava broj žrtava i relativizuju njihove patnje te tvrdnje u kojima se krivica prenosi na žrtve i osporavaju nalazi sudova.

Bilježeni su i narativi indirektnog negiranja genocida kojima je poricanje implicirano putem simboličkih činova poput izražavanja podrške i glorifikovanja osoba osuđenih za genocid ili relativizacije poređenjem sa drugim zločinima. Specifični oblici indirektnog negiranja genocida uključivali su i ignorisanje ove teme u javnom diskursu. Jednaku težinu nosili su i narativi kojima je u različitim oblicima i medijima

ispoljavan trijumfalistički odnos spram genocida koji je uključivao slavljenje genocida ili njegovo predstavljanje ratnom pobjedom.

Kako je Memorijalni centar Srebrenica primijetio u posljednjem izvještaju o negiranju genocida u Srebrenici, ono što bitno razlikuje teorije zavjere koje se koriste za negiranje genocida u Srebrenici od ostalih jeste to što u negiranju genocida učestvuju javne institucije². S druge strane, negiranje genocida u Srebrenici prisutno je na istim mjestima kao i drugi štetni narativi, posebno na web stranicama grupa koje objavljiju sadržaje u kojima negiraju genocid u Srebrenici te na društvenim mrežama, prema navodima Centra za borbu protiv mržnje u digitalnom prostoru (CCDH), Facebook, Twitter, Instagram, Youtube i TikTok.³

Facebook je društvena mreža koja češće uklanja ili blokira sadržaje sa prisutnim govorom mržnje, uključujući i negiranje genocida, no pojedine objave ipak ostaju na

²Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, „Izvještaj o negiranju genocida u Srebrenici 2022.“, Srebrenica – 2022, str. 31. Dostupno na:
https://srebrenicamemorial.org/assets/photos/editor/_mcs_izvjestaj_BOS_2022_FINAL_ko.71.pdf

³Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, „Izvještaj o negiranju genocida u Srebrenici 2022.“, Srebrenica – 2022, str. 32. Dostupno na:
https://srebrenicamemorial.org/assets/photos/editor/_mcs_izvjestaj_BOS_2022_FINAL_ko.71.pdf

mreži.⁴ Twitter također ima vrlo striktna pravila o uklanjanju štetnog sadržaja⁵ ukoliko je riječ, naprimjer, o dijeljenju dezinformacija o korona virusu, međutim, štetni sadržaji na ovoj mreži koji se odnose na genocid i druge ratne zločine i dalje nisu dovoljno kontrolisani.

Narativi koji uključuju negiranje ili odobravanje genocida u Srebrenici te veličanje presuđenih ratnih zločinaca počeli su se pojavljivati i na relativno novoj društvenoj mreži TikTok. Polazeći od prepostavki da TikTok kao rastuća društvena mreža i platforma koja okuplja mlade ljudi, može biti opasna za porast trenda negiranja genocida u Srebrenici, identifikovana je potreba za detaljnim monitoringom i analizom prakse negiranja genocida u Srebrenici na ovoj društvenoj mreži.

Monitoring i prikupljanje štetnog sadržaja kojim se negira genocid u Srebrenici i veličaju ratni zločinci, počinitelji genocida, na TikTok-u, koji su bili predmet analize, izvršeno je u tromjesečnom periodu od 17. augusta do 17. novembra 2022. godine.

Pretraživanje sadržaja vršeno je na osnovu ranije utvrđenih ustaljenih narativa negiranja genocida u Srebrenici. U Izvještaju Memorijalnog centra Srebrenica iz 2022. godine identifikovani su najčešći oblici negiranja genocida:

- aktivno poricanje;
- relativizacija;
- podrška počiniteljima;
- priznavanje zločina, ali ne i genocida;
- prizivanje novog genocida.⁶

⁴ Husarić Omerović Azra, Detektor, „Facebook se oštire suprotstavlja veličanju ratnih zločina, ali neki sadržaji ostaju“, 10.11.2021. Dostupno na: <https://detektor.ba/2021/11/10/facebook-se-ostrije-suprotstavlja-velicanju-ratnih-zlocina-ali-neki-sadrzaji-ostaju/>

⁵Twitter, Rules and Policies, Twitter Rules. Dostupno na: <https://help.twitter.com/hr/rules-and-policies/twitter-rules>

⁶Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, „Izvještaj o negiranju genocida u Srebrenici 2022.“, Srebrenica – 2022, str. 20. Dostupno na: https://srebrenicamemorial.org/assets/photos/editor/_mcs_izvjestaj_BOS_2022_FINAL_ko.71.pdf

Na osnovu identifikovanih narativa, detektovanje sadržaja uključivalo je preciznu i sveobuhvatnu pretragu sadržaja na TikTok-u baziranu na korištenju napredne pretrage sa ključnim riječima koje su uključivale specifične pojmove. Koristeći informacije o najučestalijim narativima kojima se negira genocid u Srebrenici, uočenim u ranijim istraživanjima Memorijalnog centra Srebrenica, uspostavljena je baza ključnih riječi prema kojima je izvršena pretraga. Ona je uključivala pojmove: „genocid”, „genocid u Srebrenici”, „Srebrenica”, „Ratko Mladić”⁷ i „Radovan Karadžić”⁸.

Ova metodologija razvijena je u skladu sa postojećim objektivnim mogućnostima i kapacitetima te postoje ograničenja u smislu analiziranog vremenskog perioda i sadržaja koje je bilo moguće pretražiti. Bitno je naglasiti pretpostavku da postoji određen broj negatorskih sadržaja koji nisu sadržavali ni jednu od ključnih riječi te kao takvi nisu obuhvaćeni analizom i uključeni u izvještaj. Stoga treba imati na umu vjerovatnoću da je broj sadržaja kojima se negira genocid u Srebrenici na TikTok-u i veličaju ratni zločinci veći od onog koji se navodi u izvještaju. Za takvu analizu i monitoring bilo bi potrebno šire istraživanje za koje bi trebalo više vremena i kapaciteta.

Istraživanje uključuje i analizu štetnog sadržaja, odnosno dvije kategorizacije – po vrsti TikTok sadržaja kojim se negira genocid te po obliku negiranja genocida. Istraživanje stoga ima za cilj da ponudi osnovne kvantitativne i kvalitativne podatke o trendu negiranja genocida u Srebrenici i veličanju ratnih zločinaca na TikTok-u te da ponudi odgovore na pitanje koliko se TikTok koristi za promicanje ovih štetnih sadržaja i da li se i kako taj trend može spriječiti.

⁷ Ratko Mladić bio je od 12. maja 1992. komandant Glavnog štaba Vojske Republike Srpske. Na tom položaju ostao je najmanje do 8. novembra 1996. Pred Međunarodnim rezidualnim mehanizmom za krivične sudove osuđen je na doživotnu kaznu zatvora zbog genocida, zločina protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja. Prema: Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove, Podaci o predmetu MICT-13-56 Ratko Mladić. Dostupno na: https://www.irmct.org/sites/default/files/cases/public-information/cis_mladic_bcs.pdf

⁸ Radovan Karadžić bio je od 12. maja 1992. predsjednik Predsjedništva Srpske Republike Bosne i Hercegovine (Republika Srpska). Od 17. decembra 1992. bio je jedini predsjednik Republike Srpske i vrhovni komandant oružanih snaga Republike Srpske. Pred Međunarodnim rezidualnim mehanizmom za krivične sudove osuđen je na doživotnu kaznu zatvora zbog genocida, zločina protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja. Prema: Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove, Podaci o predmetu MICT-13-55 Radovan Karadžić. Dostupno na: https://www.irmct.org/sites/default/files/cases/public-information/cis_karadzic_bcs.pdf

2. TikTok kao novo mjesto okupljanja mladih

2.1. Šta je TikTok, koliko i ko ga koristi te na koji način funkcioniše dijeljenje sadržaja

Društvena mreža TikTok, osnovana 2016. godine i prvo bitno zamišljena kao platforma za razmjenu videosadržaja kratkog zabavnog formata, u vrlo kratkom periodu je izrasla u univerzalnog pokretača trendova u različitim oblastima – muzici, ishrani, kulturi, vijestima pa i politici.

Mijenjajući način online komunikacije, TikTok se ekspeditivno nametnuo kao jedna od najpopularnijih društvenih mreža na svijetu. Dostupna je na 155 tržišta i 75 jezika, a prema podacima iz marta 2022. godine ova mreža imala je 1,2 milijarde aktivnih korisnika⁹. TikTok se smatra društvenom mrežom za mlade, što potvrđuju i statistički podaci koji kažu da je oko 43 posto globalne publike TikTok-a staro između 18 i 24 godine, 32 posto ima između 25 i 34 godine, a samo 3,4 posto korisnika je starije od 55 godina¹⁰.

Istraživanje Pew Centra pokazuje da čak 26 posto mladih Amerikanaca (od 18 do 30 godina) TikTok koristi za čitanje vijesti.¹¹ Redakcije svjetskih medijskih kuća, kao i brojni domaći mediji, već imaju naloge i aktivno plasiraju sadržaje na ovoj mreži.

No, s obzirom na količinu sadržaja te brojnost publike jasno je da na ovoj mreži postoje i brojni nalozi koji šire štetne sadržaje i dezinformacije koje imaju mogućnost da dosegnu milionsku publiku i utiču na mlade koji se, kako smo naveli, sve više informišu upravo na

⁹ Aslam Salman, Omnicore Agency, „TikTok by the Numbers: Stats, Demographics & Fun Facts“, 6.1.2023. Dostupno na: <https://www.omnicoreagency.com/tiktok-statistics/>

¹⁰ Datareportal, „TikTok Statistic and Trends“, 15.8.2022. Dostupno na: <https://datareportal.com/essential-tiktok-stats>

¹¹ Matsa Katerina Eva, Pew Research Center, „More Americans are getting news on TikTok, bucking the trend on other social media sites“, 21.10.2022. Dostupno na: <https://news.yahoo.com/tiktok-bumps-video-length-3-203558318.html>

TikTok-u. Rast popularnosti i broj korisnika mreže govori i o neophodnosti regulacije štetnih i dezinformativnih sadržaja jer oni, posebno u odnosu sa mlađom publikom, mogu dovesti u zabludu, iskriviti sliku stvarnosti te doprinijeti formiranju stavova i mišljenja baziranih na netačnim ili pogrešno predstavljenim informacijama. Profil na TikTok-u mogu kreirati osobe starije od 13 godina, no sadržaj je dostupan za gledanje i neregistrovanim korisnicima koji imaju instaliranu aplikaciju. Pouzdane informacije o broju korisničkih profila iz Bosne i Hercegovine ne postoje, ali je prepostavka zasnovana na drugim podacima da BiH prati globalni trend i da se broj mladih korisnika ove platforme konstantno povećava.

TikTok mreža je dizajnirana kao mobilna platforma za pametne telefone, odnosno aplikacija koja korisnicima omogućava kreiranje kratkih videosnimaka, koji mogu trajati do tri minute (od sredine 2021.) te emitovati muziku, odnosno zvukove u pozadini. Zvukovi ili „TikTok Sounds“ se odnose na muzičke, odnosno audio materijale koje korisnici dodaju u pozadini videosnimka. Pretragom je moguće pronaći sve sadržaje koji imaju iste audio materijale u pozadini.

Ove dvije forme su, dakle, osnovni sadržaj TikTok-a, i upravo putem ove dvije forme se najčešće širi i štetni sadržaj, uključujući i negiranje genocida u Srebrenici i slavljenje ratnih zločinaca. Videosnimke je moguće pronaći ukucavanjem u pretraživač imena korisnika ili naziva videosnimka, kao i putem tzv. *hashtagova*.

Pomenuti hashtagovi također se koriste za negiranje genocida i/ili veličanje ratnih zločinaca. Hashtag je posebna oznaka koja se dodaje u objavama kako bi se odredila kategorija ili opisao vidosnimak. Kreira se postavljanjem oznake „#“ ispred određenog pojma, čime on postaje *linkabilan*, odnosno poveznica za sve sadržaje koji imaju identičan hashtag. Ukratko, hashtag omogućava drugim korisnicima da pronađu tematski specifične objave.

Za širenje štetnog sadržaja, u konkretnom slučaju predmeta ove analize, negiranje genocida u Srebrenici i veličanje ratnih zločinaca, korisnici/e koriste i same nazive naloga. Analizom je identifikovano mnoštvo naloga koji u svojim nazivima, uz varijacije,

sadrže ime Ratka Mladića i/ili Radovana Karadžića. TikTok, naime, dozvoljava korištenje bilo kojeg imena u nazivu profila. Stoga je moguće koristiti i imena osuđenika za ratne zločine i/ili genocid ili nazine koji pozivaju na nasilje ili povređivanje drugih. TikTok korisnicima/ama nudi opciju da imaju: 1. ime (lično ime) i 2. korisničko ime (ime, odnosno pseudonim za ovu društvenu mrežu). Ime je moguće mijenjati svakih sedam, a korisničko ime koje može sadržavati samo slova, brojeve i znakove interpunkcije, svakih 30 dana.

TikTok je u procesu ekspanzije postao i platforma na kojoj korisnici/e mogu ostvariti i profit sakupljajući *poklone* koje dobijaju od drugih korisnika/ca, ali u ovoj vrsti sadržaja nije vidljiv značajniji štetni narativ, pa samim time ni praksa negiranja genocida u Srebrenici ili slavljenja ratnih zločinaca.

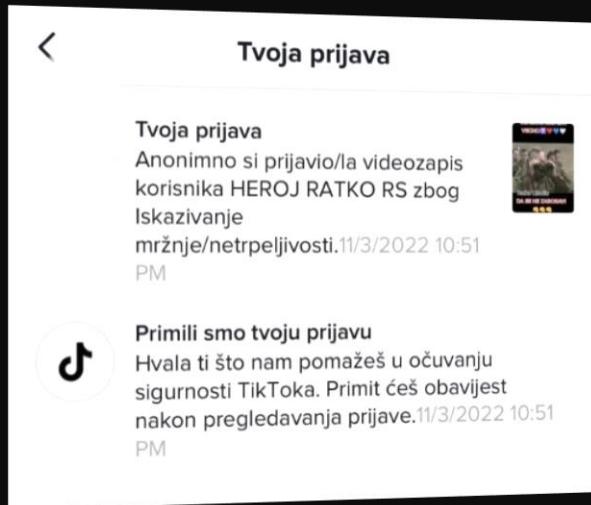
O alatima kojima se negira genocid u Srebrenici i/ili slave ratni zločinci na TikToku bit će više riječi u nastavku analize.

2.2. TikTok u borbi protiv širenja štetnih sadržaja

Društvena mreža TikTok načelno ne dozvoljava dijeljenje sadržaja u kojima se iskazuje govor mržnje, negira genocid ili se veličaju zločinačke organizacije. TikTok, kako se navodi u smjernicama¹², ne trpi nikakvu diskriminaciju. Nije dozvoljeno objavljivanje sadržaja kojima se promoviše nasilje nad djecom, spolno iskorištavanje djece ili maloljetnika, sadržaje koji promiču ili veličaju nasilne ekstremističke i terorističke organizacije ili grupe koje promovišu mržnju, sadržaje u kojima je prisutno spolno uzneniranje, golotinju ili sadržaje u kojima se prikazuju spolne aktivnosti za odrasle, prijetnje, dezinformacije, govor mržnje i drugo.

¹² TikTok, Community Guidelines. Dostupno na: <https://www.tiktok.com/community-guidelines?lang=hr>

Govorom mržnje ili ponašanjem kojim se iskazuje mržnja TikTok je definisao sadržaj kojim se neka osoba ili grupa napada ili se potiče na nasilje nad njome na osnovu rase, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjeroispovijesti, spola, seksualnog opredjeljenja, roda, rodnog identiteta, teške bolesti, invaliditeta ili useljeničkog statusa.

Odgovor TikTok-a na prijavu sadržaja zbog iskazivanja mržnje (screenshot)

Uvredama TikTok smatra izraze koji se koriste s namjerom omalovažavanja grupa ili osoba. U smjernicama je također navedeno da se u cilju sprječavanja širenja uvredljivih izraza sa ove platforme smjesta uklanjuju sve uvrede, osim ako se ti izrazi koriste u svrhu različitu od prvobitne, na vlastiti račun (tj. među samim pripadnicima zaštićene grupe) ili na način kojim se nikoga ne omalovažava (npr. u odgojno-obrazovne svrhe).

TikTok uklanja, kako je navedeno u korisničkim smjernicama, svaki sadržaj kojim se krše pravila ove platforme, a koji uključuju videosnimke, tonske zapise, prenose uživo, slike, komentare, poveznice ili druge tekstualne sadržaje. O odlukama se obavještavaju korisnici/e koji/e prekrše smjernice te im se ostavlja mogućnost podnošenja žalbe ukoliko smatraju da nije došlo do povrede. Također, TikTok zadržava pravo da za korisničke račune na kojima se uoče teške ili konstantne povrede pravila odredi privremenu ili trajnu zabranu. Pri donošenju te odluke u obzir se mogu uzeti i aktivnosti na drugim platformama i/ili ponašanje izvan interneta. Također, TikTok propisuje prijavljivanje štetnog sadržaja nadležnim tijelima ukoliko detektuju sadržaje koji upućuju na postojanje bilo kakve „konkretnе, vjerovatne i neposredne opasnosti od nanošenja štete ljudskom životu u stvarnome svijetu“. Sve funkcionalnosti TikTok-a predviđene su za osobe u dobi iznad 13 godina, jer se računi mlađih korisnika smjesta uklanjaju.

TikTok tvrdi kako nastoji da na prijavljeni sadržaj reaguje pravovremeno i korisniku/ci koji/a je prijavljuje sadržaj šalje odgovor. TikTok omogućava i posebnu pažnju posvećuju prijavama koje vrše državne institucije. Prema izvještajima TikTok-a o transparentnosti, međutim, ova platforma do sada nije zaprimila niti jednu prijavu od vlasti iz Bosne i Hercegovine. Radi poređenja, u periodu od 1. januara do 30. juna 2022. godine, Hrvatska je izvršila četiri, Kosovo tri, Srbija dvije, a Sjeverna Makedonija jednu prijavu štetnog sadržaja.¹³

Ova mreža je u julu prošle godine objavila da će koristiti automatizovani alat za uklanjanje videozapisa koji krše smjernice zajednice.¹⁴

Međutim, i pored ovih nastojanja, TikTok sadržaji obiluju slučajevima negiranja genocida u Srebrenici i veličanja ratnih zločinaca, što će pokazati i ova kratka analiza. Prema navodima Centra za borbu protiv mržnje u digitalnom prostoru (CCDH) i u Izvještaju o negiranju genocida u Srebrenici 2022. godine, društvene mreže Facebook, Twitter, Instagram, Youtube i TikTok nisu reagovale na 84% objava koje bi se trebale kategorisati kao širenje mržnje.¹⁵

¹³ TikTok, Transparency, Goverment removal requests. Dostupno na: <https://www.tiktok.com/transparency/en-us/government-removal-requests-2022-1/>

¹⁴ Data Tiyashi, Reuters, „*TikTok automatically remove content that violates policy*”, 9.7.2021. Dostupno na: <https://www.reuters.com/technology/tiktok-automatically-remove-content-that-violates-policy-2021-07-09/>

¹⁵ Trepanić A, Detektor, „Društvene mreže postale 'sigurno mjesto' za širenje antisemitizma, navodi izvještaj”, 2.8.2021. Dostupno na: <https://detektor.ba/2021/08/02/drustvene-mreze-postale-sigurno-mjesto-za-sirenje-antisemitizma-navodi-izvjestaj/>

3. Negiranje genocida u Srebrenici i slavljenje ratnih zločinaca na TikTok-u

Kako je navedeno u metodologiji ovog istraživanja, u ranijim izvještajima Memorijalnog centra Srebrenica, identifikovano je nekoliko osnovnih oblika negiranja genocida u Srebrenici:

- aktivno poricanje;
- relativizacija;
- podrška počiniteljima;
- priznavanje zločina, ali ne i genocida;
- prizivanje novog genocida.¹⁶

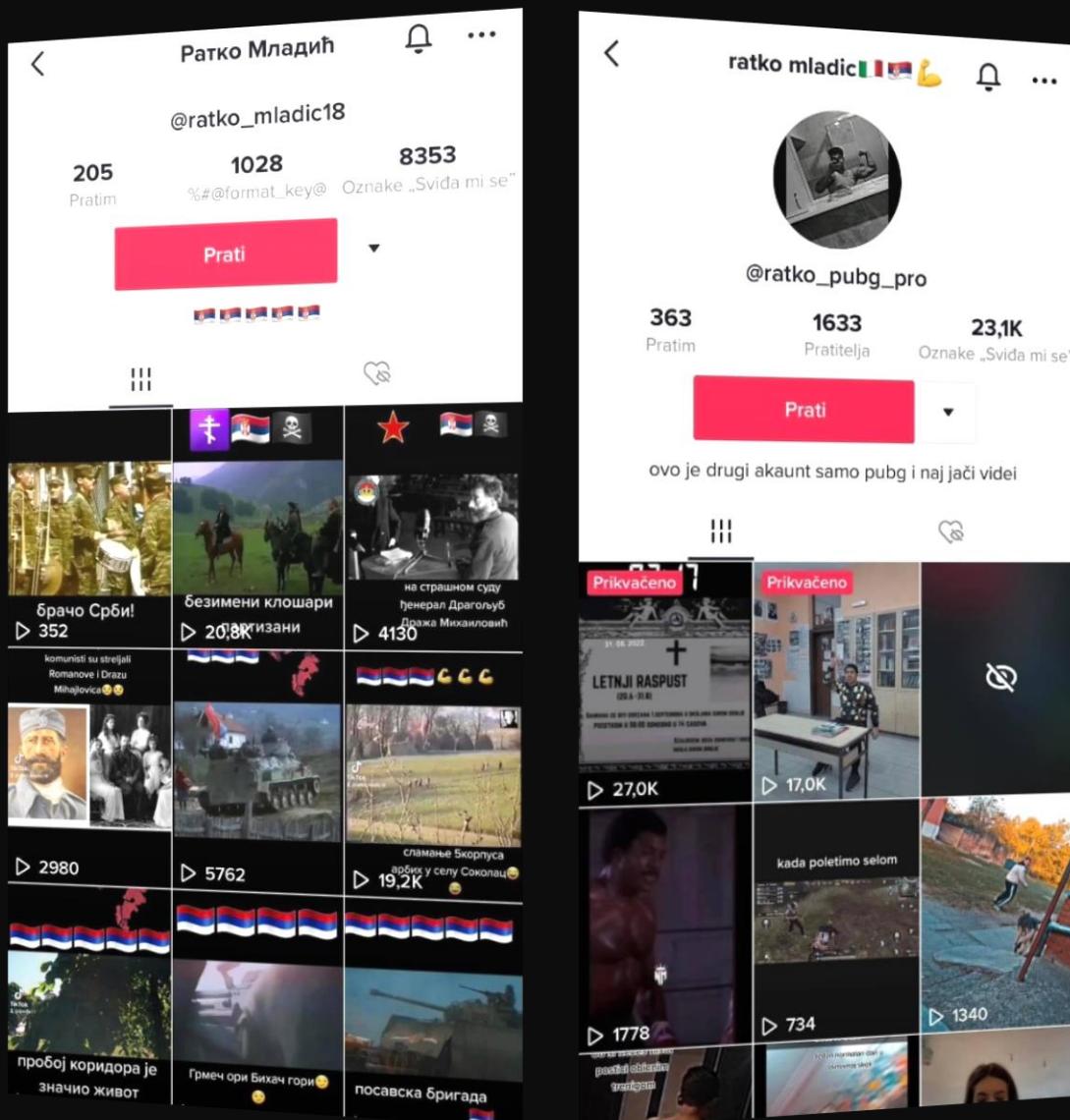
Dok su, međutim, u javnosti, a pogotovo institucionalno, zabilježeni činovi negiranja genocida iz svih kategorija, na TikTok-u prednjače kategorije aktivnog poricanja te podrške počiniteljima i prizivanja novog genocida. Uzrok vidimo u činjenici da je u prvom slučaju u analizu¹⁷ uključeno najčešće sistemsko i strategijsko, odnosno institucionalno negiranje, poput *Izveštaja Nezavisne međunarodne komisije za istraživanje stradanja svih naroda u srebreničkoj regiji u periodu 1992 – 1995. godine* Vlade Republike Srpske, čiji su autori ulagali napore da pronađu načine na koje negirati genocid te su koristili činove negiranja koji pripadaju kategorijama relativizacije ili priznavanja zločina, a ne i genocida. S druge strane, na TikTok-u, kao platformi mladih, prednjače multimedijalne forme usmjerene prema mladima koje se uglavnom sastoje, kako je to ranije obrazloženo, od videosnimaka, fotografija i pjesama kojima se veliča,

¹⁶Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, „Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2022.“, Srebrenica – 2022, str. 20. Dostupno na: https://srebrenicamemorial.org/assets/photos/editor/_mcs_izvestaj_BOS_2022_FINAL_ko.71.pdf

¹⁷Memorijalni centar Srebrenica-Potočari Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, „Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2022.“, Srebrenica – 2022. Dostupno na: https://srebrenicamemorial.org/assets/photos/editor/_mcs_izvestaj_BOS_2022_FINAL_ko.71.pdf

odnosno daje podrška počiniteljima genocida u Srebrenici. Aktivno poricanje genocida zabilježili smo uglavnom u hashtagovima.

Tako smo slučajevе aktivnog poricanja genocida u Srebrenici zabilježili u hashtagovima poput: „#srebrenicanijegenocid“ koji se više ne nalazi na ovoj platformi ali koji je, prije brisanja, brojao **25,1 hiljadu pregleda**, „#nije bilogenocida usrebrenici“ sa **22 hiljade pregleda**, te „#usrebrenicinije bilogenocida“ koji bilježi **2.858** pregleda

Podrška počiniteljima genocida na TikTok-u: Primjeri korisničkih naloga sa imenom Ratka Mladića u nazivu (screenshot)

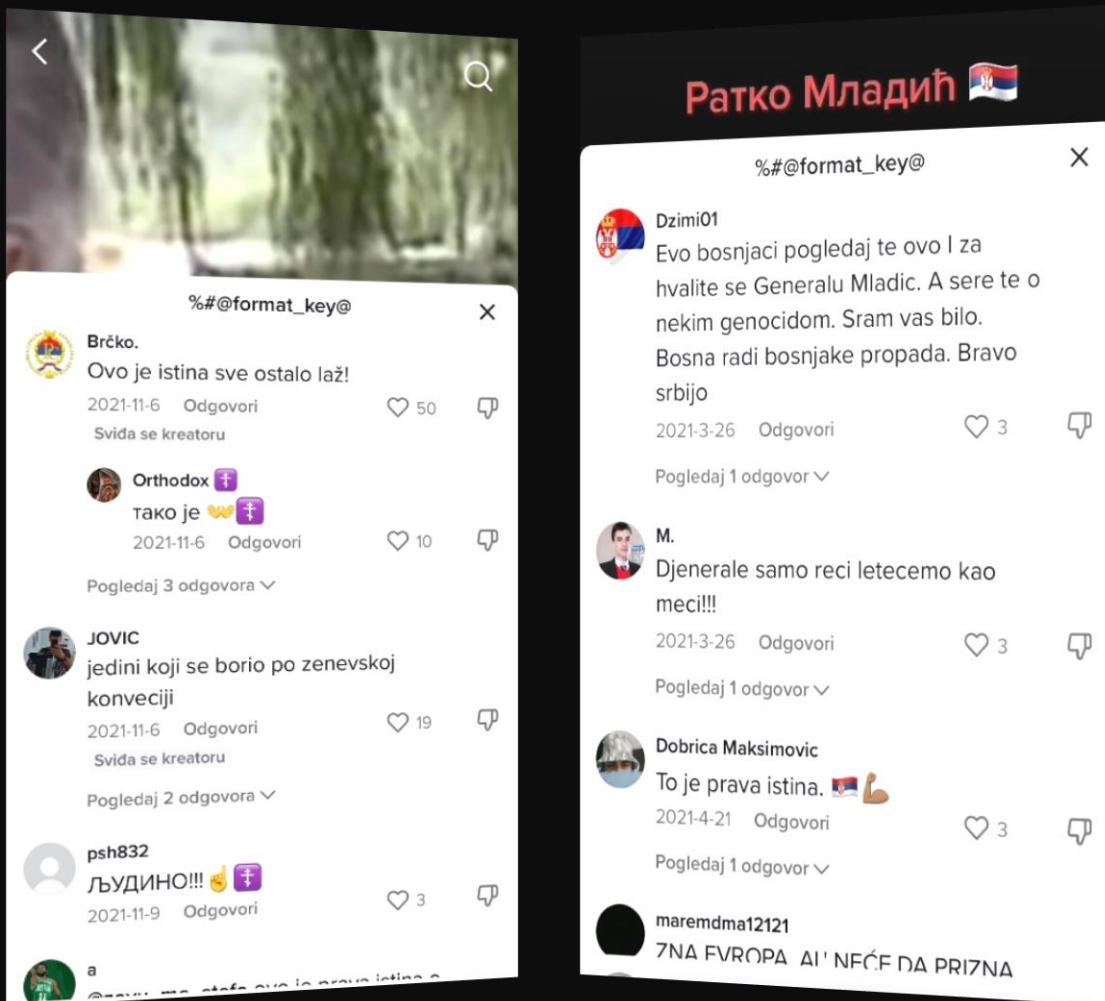
U ostalim TikTok alatima uglavnom prednjače kategorije podrške počinateljima genocida, prevashodno ratnim zločincima Ratku Mladiću i Radovanu Karadžiću te prizivanje novog genocida, koji se uglavnom javljaju u komentarima na ove objave.

U trenutku pretrage, na TikTok-u je postojalo više od **150 profila** koji su u nazivima, uz varijacije, ali u pravilu u pozitivnom kontekstu, sadržavali ime Ratka Mladića.

Neki od naziva profila koji se pojavljuju prilikom pretrage po ključnim riječima su: „Ratko Mladić/koljem muslimane“, „nasibani.grobari/Ratko Mladić“, „srbizasrbe43/Ratko Mladić“, „ratkomladicheroj/Velika Srbija“, „ratkomladicsrpskiheroj/ratkomladicsrpskiheroj“, „ratkomladic12“, „General Mladić“, „mladicratkoratko_mladic_heroj“, „ratkomladic_heroj“, „za_kralja_i_otadzbinu/Ratko Mladic578“, „ratko_mladic18“ i „1995ratkomladic1995“.

Većina ovih korisnika ima manje od 1.000 pratilaca, ali 15 korisnika koji u nazivu svog profila koriste ime osuđenog ratnog zločinca imaju između 1.000 i 10.000 pratilaca. Dakle, 15 korisnika koji koriste ime Ratka Mladića imaju mogućnost emitovanja sadržaja uživo. Jedan nalog koji u nazivu koristi ime Ratka Mladića ima više od **10 hiljada pratilaca**.

Zabilježena su i tri korisnička naloga koja u nazivu ističu da je Ratko Mladić ratni zločinac. Jedno od njih jeste „ratko_mladic_je_zločinac”, ali na njemu nema objava.

Negatorski komentari na objavi videosnimka
"Ratko Mladić mirno ispraća muslimane u autobusima" (screenshot)

Od 16. augusta do 17. novembra 2022. godine objavljena su ukupno **132 videosnimka** u kojima se slavi Ratko Mladić.

Pored mnoštva videosnimaka, uglavnom sa kolažom kratkih videozapisa i fotografija Ratka Mladića, koji slave ratnog zločinca, objavljivani su i neizmijenjeni videosnimci iz perioda genocida, ali neprecizno i namjerno pogrešno tumačeni sa namjerom da posluže kao argument da genocid nije počinjen. Takav je videosnimak koji prikazuje

Ratko Mladića kako u pratinji vojnika Vojske Republike Srpske ulazi u autobuse u kojima se nalaze bošnjački civili koji su bili zarobljeni u srebreničkoj enklavi – djeca, žene i starci te im obećava sigurnost i „prebacivanje“ za Kladanj¹⁸. Videosnimak je objavio korisnički nalog „Sveta zemlja Srbija“ pod nazivom „Ratko Mladić mirno ispraća muslimane u autobusima“, pogrešno i suprotno osuđujućim presudama za genocid u Srebrenici predstavlјajući ratnog zločinca Mladića kao osobu koja je stala u zaštitu Bošnjaka zarobljenih u enklavi Srebrenica. Ovaj sadržaj se može istovremeno kategorisati kao podrška počiniteljima ali i aktivno poricanje genocida.

Videosnimak je zabilježio **395 hiljada pregleda**, 19,4 hiljada lajkova, 1.863 komentara, a podijeljen je 869 puta.

Upravo u komentarima na ovaj video bilježimo i neke primjere oblika negiranja genocida u Srebrenici koje uvrštavamo u kategoriju trijumfalizma i prizivanja novog genocida. Komentari na ovaj video su uopšte prepuni negiranja genocida u Srebrenici – neki od korisnika u komentarima su navodili kako je video dokaz da u Srebrenici nije počinjen genocid, a brojni su u komentarima iskazivali poštovanje i veličali ratnog zločinca. Prizivanje, odnosno prijetnje novim genocidom iskazane su kroz komentare poput „Cekamo tvoju naredbu“ ili „Djenerale samo reci letecemo kao meci“.

Videosnimak sa ovog TikTok profila, „Sveta zemlja Srbija“, naknadno je uklonjen. Video je, međutim, tumačen na isti način, dijeljen i na drugim videoplatformama, ali i u medijima, uglavnom iz Srbije.¹⁹

¹⁸Kladanj je općina koja se nalazila pod kontrolom legalnih oružanih snaga Republike BiH, Armije RBiH, udaljena oko 90 km od Srebrenice. U tom trenutku, Kladanj predstavlja najbližu slobodnu teritoriju za zarobljeno stanovništvo enklave Srebrenica.

¹⁹ Dokumentarne emisije Balkan, Novosti.rs, Kurir.rs, Srbin.info i Telegraf.rs.

U ovom periodu identifikovan je jedan TikTok zvuk u kojem se negira genocid u Srebrenici, odnosno konkretno veliča ratni zločinac Ratko Mladić. Audiosnimak pjesme izvođača izyjesnog Rokija Vulovića „Generale, generale“ u kojoj se veliča i romantizuje Ratko Mladić te indirektno negira genocid objavljen je u pozadini **101** videosnimka na TikTok-u.

Videosnimak koji je imao najveći broj interakcija sa ovim audiosnimkom u pozadini objavio je korisnik „Marxist-Leninist“. Videosnimak ustvari predstavlja kolaž videosnimaka i fotografija nastalih tokom rata u BiH, a koji prikazuju presuđene ratne zločince Ratka Mladića i Radovana Karadžića te sadrži titlove u kojima je navedeno: „Živila Republika Srpska! Živio general Ratko Mladić! Generale, Generale“.

*Podrška počiniteljima genocida na TikTok-u:
Primjer veličanja Ratka Mladića kroz videosnimak i
TikTok zvuk/pjesmu (screenshot)*

Ovaj videosnimak je zabilježio **64,4 hiljade pregleda**, a 2.848 korisnika/ca je označilo da im se ovaj sadržaj sviđa, dok su 63 korisnika/ce komentarisali/e objavu, 78 korisnika/ca je podijelilo videosnimak, a 223 korisnika/ce su sačuvali videosnimak u online biblioteku. Osim nekoliko osuđujućih, većina korisnika/ca je u komentarima izražavala podršku i veličala ratne zločince. Nekoliko komentara u kojima se veličaju ratni zločinci napisano je na bugarskom jeziku, a korisnici su istakli da su Bugari. Videosnimak koji je objavio korisnik „srbijs990“, a u kojem se 11. juli predstavlja kao datum „oslobođenja srpske Srebrenice“ koristi nekoliko muzičkih podloga poput pjesme pod nazivom „Muslimani, bolje da vas nema“, a fotografije

članova porodica ubijenih uz tabute²⁰ propraćene su pjesmom „Slavimo, slavimo ovaj divan dan”, što opet predstavlja trijumfalizam i najave novog genocida.

Ovaj videosnimak **pregledan je 5.000 puta** i zabilježio je 162 lajka. Izazvao je brojne komentare u kojima su korisnici/e, koristeći se jezikom mržnje, raspirivali međuetničku mržnju i pozivali na nasilje.

U nazivima hashtagova je također, osim aktivnog poricanja genocida, zabilježena podrška počiniteljima. Na TikTok-u je označeno 29 hashtagova koji uključuju ime ratnog zločinca Ratka Mladića poput: „#ratkomladic“, „#ratkomladić“, „#ratkomladicjezlocinac“, „#generalratkomladic“ i slično. Videosnimci označeni ovim hashtagovima zajedno imaju više od **17 miliona pregleda**, a samo sa hashtagom „#ratkomladic“ se nalaze videosnimci sa ukupno **15,3 miliona pregleda**.

Iz navedenih brojki jasno je da na TikTok-u prednjači podrška počiniteljima kao način negiranja genocida u Srebrenici te trijumfalizam i prizivanje novog genocida. Ovo predstavlja razliku u odnosu na negiranje genocida u Bosni i Hercegovini i regiji uopšte, gdje su u fokusu osim aktivnog poricanja, bili relativizacija i priznavanje zločina ali ne i genocida, te su u periodu od maja 2021. do maja 2022. godine podrška počiniteljima i prizivanje novog genocida, iako značajno korišteni, činili manje od 10% načina negiranja genocida. TikTok je, zaključuje se na osnovu ovih podataka, kada je u pitanju negiranje genocida u Srebrenici, utvrđen kao platforma na kojoj je učestalo veličanje ratnih zločinaca, odnosno podrška počiniteljima genocida.

²⁰Muslimanski ležaj za umrle koji se koristi prilikom ukopa, odnosno u iste svrhe kao sanduk ili kovčeg.

4. Zaključak i preporuke

Negiranje genocida u Srebrenici (i iskazivanje podrške njegovim počiniteljima) sveprisutno je u bosanskohercegovačkom i regionalnom, posebno srbijanskom, javnom diskursu, od čega izuzetak nisu ni društvene mreže.

Ova kratka analiza pokazala je da samoregulacija društvenih mreža, u ovom slučaju sve popularnije platforme TikTok, nije dovoljna da ukloni ni približno sve negatorske sadržaje. Baš kao i zakonodavni okvir u Bosni i Hercegovini, i princip automatskog brisanja štetnih sadržaja na TikTok-u uglavnom se pokazao neefikasnim.

Dok se u ukupnom javnom diskursu u regiji izdvaja aktivno poricanje kao najčešći način negiranja genocida u Srebrenici, na TikTok-u najveći dio obuhvata veličanje ratnih zločinaca uz trijumfalizam i prizivanje novog genocida, iako nije zanemarivo ni aktivno poricanje.

Takvi sadržaji prikazani su kroz glavne forme na TikTok-u, videosnimke praćene zvukovima, u kojima se uz pjesme slave i afirmativno prikazuju počinitelji genocida u Srebrenici, najčešće Ratko Mladić i Radovan Karadžić. TikTok uglavnom koriste mladi, stoga oblik sadržaja nije iznenađujući, a ono što je zabrinjavajuće jesu pokazatelji konstantnog rasta broja korisnika ove društvene mreže.

Iako je nivo štetnog sadržaja, uključujući govor mržnje i negiranje ratnih zločina, zabrinjavajući, on najčešće ostaje van domašaja zakonodavnog i regulatornog okvira Bosne i Hercegovine koji uglavnom nije primjenjiv na online sferu. Osim toga, postojeći zakonodavni okviri su heterogeni i nisu usklađeni sa međunarodnim standardima.

Pomak u borbi protiv negiranja genocida u Srebrenici uopšte jesu, naravno, izmjene Krivičnog zakona BiH nametnute od strane tadašnjeg visokog predstavnika Valentina Inzka 2021. godine, kojim se, između ostalog, zabranjuje negiranje genocida u Srebrenici i veličanje ratnih zločinaca na način koji bi mogao potaknuti na nasilje ili mržnju prema grupi ili članu. Memorijalni centar Srebrenica zabilježio je pad slučajeva

negiranja genocida u javnosti nakon usvajanja tzv. „Inzgovog zakona“, međutim, niti jedan od slučajeva koji jeste zabilježen nije dobio sudski epilog, tako da je bespredmetno govoriti o krivičnom sankcionisanju korisnika/ca koji promovišu ove štetne narative na TikTok-u.

S druge strane, iako TikTok ima jasne smjernice prema kojima zabranjuje svaki oblik govora mržnje, a time i negiranje genocida i veličanje ratnih zločinaca te postoji automatizovani odgovor na ove štetne sadržaje, oni su i dalje pristuni na platformi.

Postojanje takvih sadržaja, prikazano u ovom izvještaju, jasno govori u prilog tvrdnjama da automatizovani odgovori ne mogu ponuditi sveobuhvatna rješenja niti eliminisati sve štetne sadržaje. Shodno tome, negiranje genocida i/ili veličanje ratnih zločinaca, dehumaniziranje, vrijeđanje ili ismijavanje žrtava koje nije prepoznato automatizovanim alatom potrebno je i preporučljivo prijavljivati pomoću alata TikTok-a i na taj način uticati na sprječavanje širenja ovih narativa.

Za potrebe ovog izvještaja pojedine sadržaje za koje smo smatrali da imaju najviše potencijala za širenje i da su izuzetno opasni prijavili smo administratorima TikTok-a. Među njima je i videosnimak o Ratku Mladiću sa najviše interakcija. Treba naglasiti da su pojedini sadržaji i bez naše akcije uklonjeni, poput audiosnimka pjesme Rokija Vulovića „Generale, generale“ u kojoj se veliča Ratko Mladić, ali to ostaje na nivou pojedinačnih slučajeva.

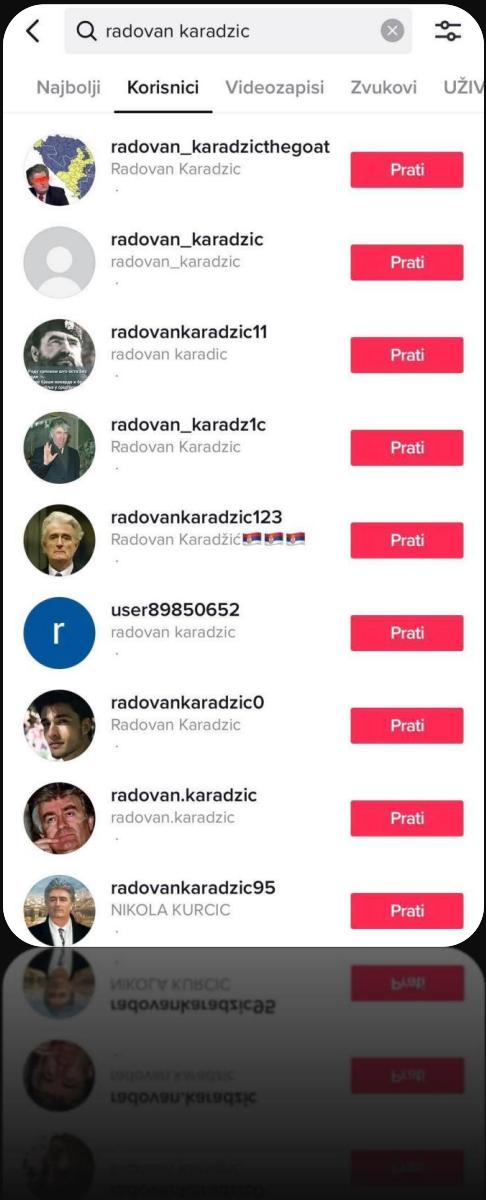
Za sada se, u smislu sankcionisanja sadražaja koji su u koliziji sa Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine, možemo osloniti samo na mehanizme ove platforme. Međutim, samoregulacija TikTok-a se može pospješiti i iz same Bosne i Hercegovine, mogućnošću prijave od strane institucija vlasti koju bh. organi do sada niti jednom nisu iskoristili, a preporuka je i za organizacije civilnog društva da učestalije vrše monitoring i prijavljuju štetne sadržaje na ovoj društvenoj mreži.

5. Prilozi

(screenshotovi primjera negiranja genocida u Srebrenici na TikTok-u)

Prilog 1 –

Rezultati pretrage korisničkih naloga na TikTok-u sa imenom ratnog zločinca Radovana Karadžića u nazivu (screenshot)

*Prilog 2 –
Rezultati pretrage zvukova sa imenom ratnog zločinca Ratka Mladića u nazivu (screenshot)*

The screenshot shows a mobile application interface for searching audio files. The search bar at the top contains the query "ratko mladic". Below the search bar, there are tabs for "Fotisnici", "Videozapisi", "Zvukovi" (which is the active tab), "UŽIVO", and "Hashtagovi". The search results list five entries:

- Ratko Mladic Is Not Cool!** by Ups! (1:00, 1 match)
- Generale, generale** by Roki Vulovic & Roki Vulović (1:00, 102 matches)
- Crni bombarder** by Roki Vulovic & Roki Vulović (1:00, 407 matches)
- Ko Je Onaj Mladic** by Mitar Miric (1:00, 156 matches)
- Mladic** by Godspeed You! Black Emperor (1:00, 108 matches)

Below the results, a message indicates "1 matched sound". The background of the app shows a blurred video thumbnail.

Prilog 3 –

< Q radovan karadzic

i Videozapisi Zvukovi UŽIVO Hashtagovi

radovankaradzic 1,3M pregleda

radovankaradžić 109,3K pregleda

radovankaradžić 338 pregleda

radovankaradić 12 pregleda

radivankaradžić 414,5K pregleda

radovankaradžić 147,2K pregleda

radovankaradzicofficial 5239 pregleda

radovankaradzicsmrad 2849 pregleda

radoslavkaracic 2313 pregleda

radovanradonjic 23,6K pregleda

radzic 214,5K pregleda

karadzic 534,1K pregleda

radovanradakovic 15,3K pregleda

ratkomladic 15,2M pregleda

ratkomladić 171,8K pregleda

ratko_mladic 1337 pregleda

ratkomladić 37 pregleda

ratkomladic 103,0K pregleda

generalratkomladic 120,1K pregleda

ratkomladic 231 pregleda

ratkomladic 501 pregleda

ratkomladic 307,3K pregleda

ratkomladicjenemtimater 3640 pregleda

ratkomladic 3604 pregleda

ratkomladicnijeratnizlocinac 4917 pregleda

generalratkomladic 226,1K pregleda

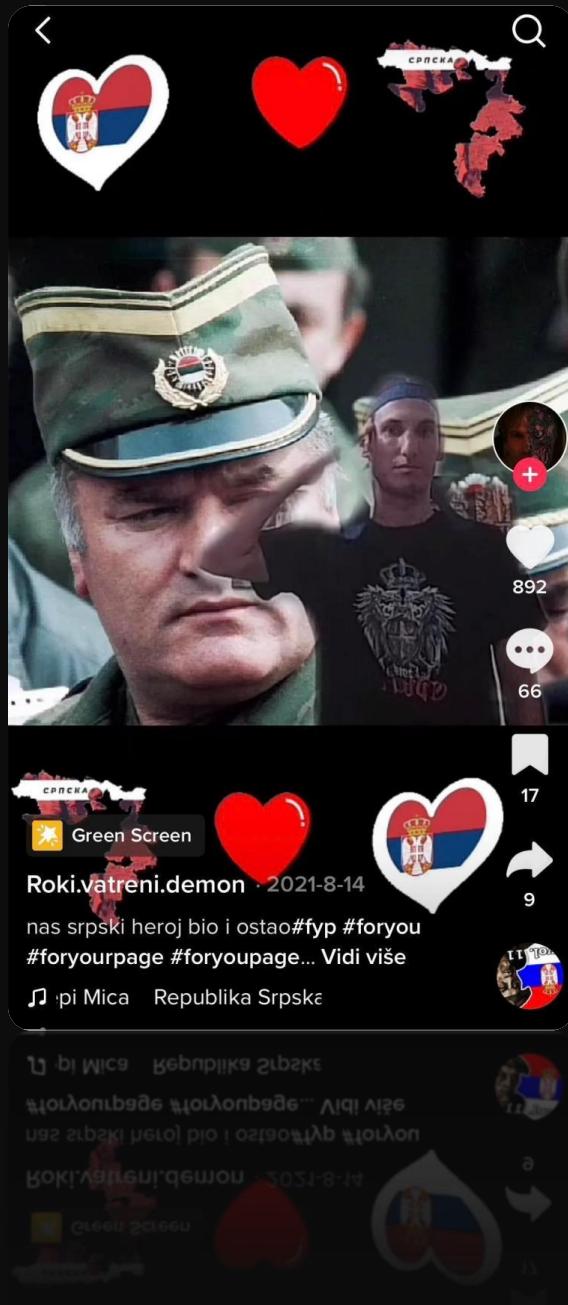
ratkomladichero 104,3K pregleda

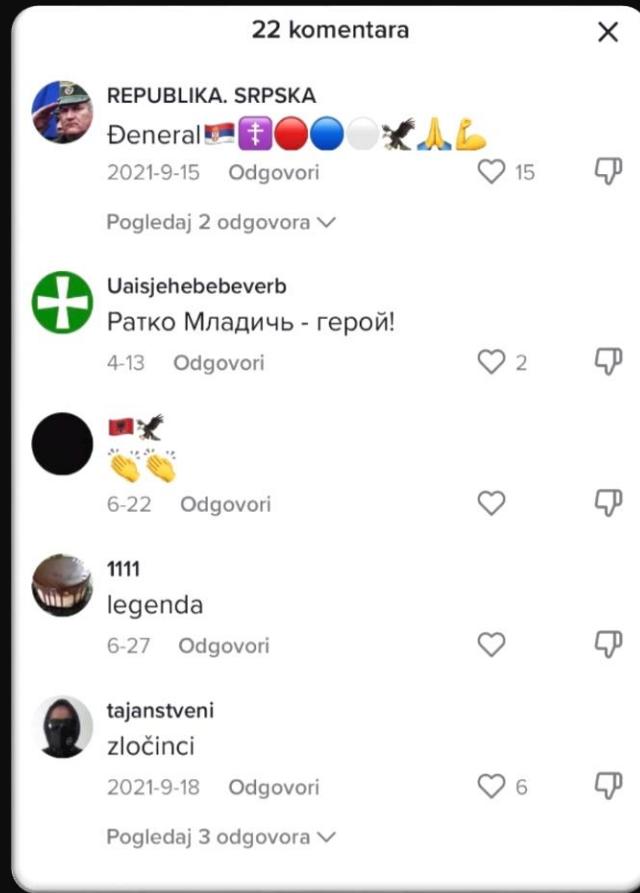
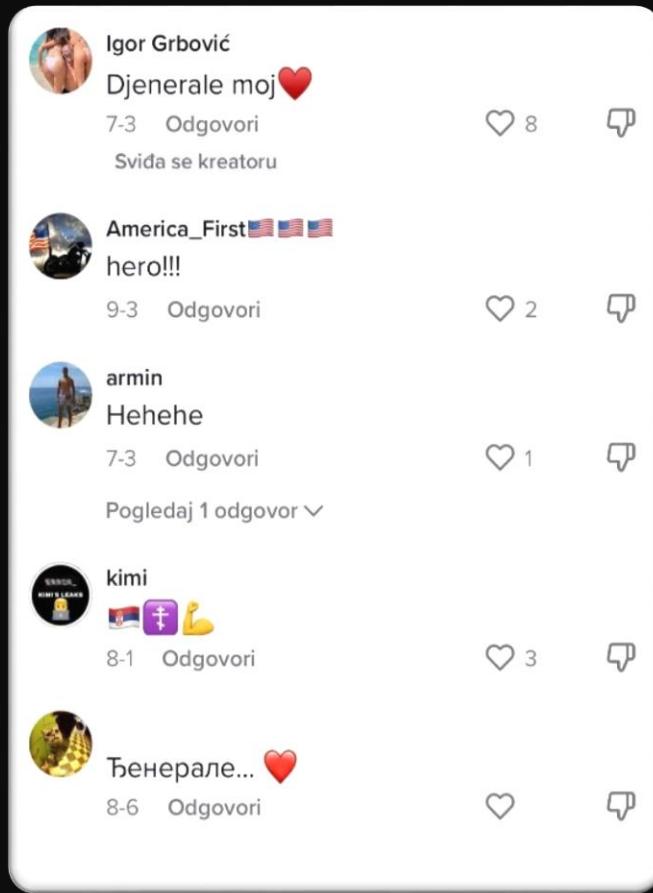
dipalmafernareng 11,652 pregleda

carlosolstutlerilindibalmotafri 10,452 pregleda

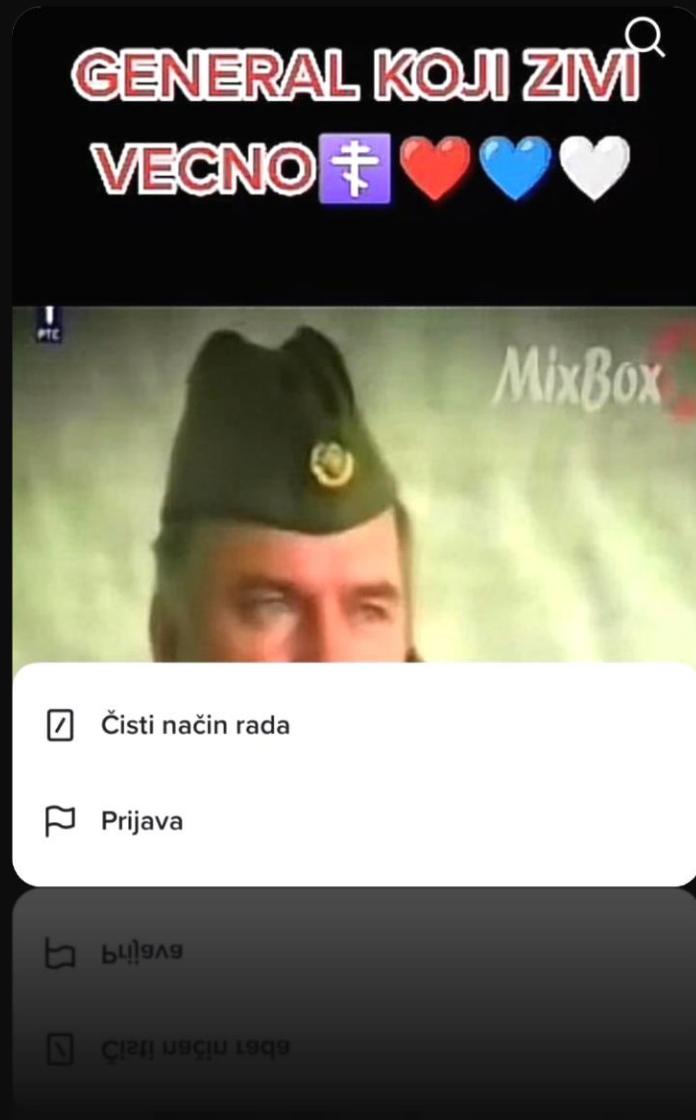
dipalmaferna 10,452 pregleda

*Prilog 4 –
Videosnimak i zvuk u kojima se slavi ratni zločinac Ratko Mladić (screenshot)*

*Prilog 5 –**Komentari na objavu na TikTok-u u kojoj se daje podrška ratnom zločincu Ratku Mladiću (screenshot)*

*Prilog 6 –
Videosnimak u kojem se slavi ratni zločinac Ratko Mladić (screenshot)*

MEMORIJALNI CENTAR
SREBRENICA
MEMORIAL CENTER